

СВОГО УЛЮБЛЕНОГО ГЕТЬМАНА КОЗАКИ НАЗИВАЛИ "БАТЬКОМ ХМЕЛЕМ".
НИНІШНІ ДЕСЯТІ, ЮВІЛЕЙНІ ІСТОРІЧНІ ЧИТАННЯ "УКРАЇНСЬКА ДЕРЖАВА: ВИТОКИ ТА ШЛЯХИ
ІСТОРИЧНОГО РОЗВИТКУ" ПРОВОДЯТЬСЯ У ЗНАКОВУМУ КОЗАЦЬКУМ МІСТІ ЧЕРКАСІ,
У НАЦІОНАЛЬНОМУ УНІВЕРСИТЕТІ, ЯКИЙ НОСИТЬ ТАК САМО ЗНАКОВЕ ІМ'Я –
НА ЧЕСТЬ СЛАВЕТНОГО ГЕТЬМАНА БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО...

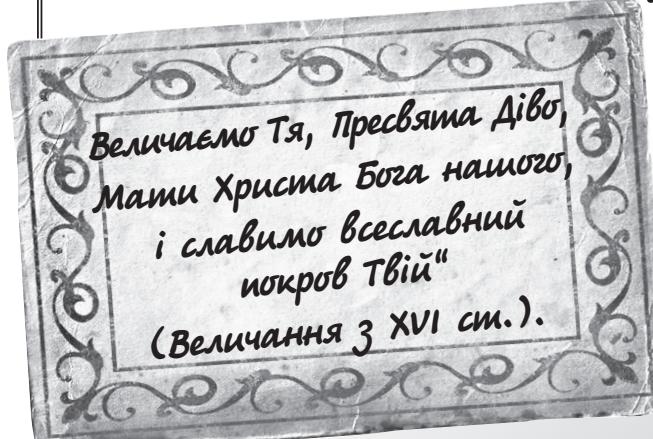

СПЕЦВИПУСК *Козацький Край*

№6 (70)
12 жовтня 2015 р.

14 ЖОВТНЯ СВЯТО ПОКРОВА ПРЕСВЯТОЇ БОГОРОДИЦІ І ВСЕДІВИ МАРІЇ

Поміж Богородичними празниками нашого церковного року на особливу увагу заслуговує свято Покрови Пресвятої Богородиці. Культ Богоматері як Покровительки нашого народу тягнеться золотою ниткою від княжих часів аж по сьогодні. Секрет того постійного, улюбленого і ревного культу мабуть лежить у тому, що тут йдеться не про земське і людське, але небесне й могуче заступництво. Від самого початку існування нашої держави ми стало, мали великих і сильних ворогів. Тож нічого дивного, що наш народ шукав такої помочій опіки, проти якої не може встояти жодна людська сила. Тому празник Покрови завжди був і є для нашого народу днем великого вияву любові і вдачності для Пресвятої Богородиці та днем радісної прославлення звеличення її покровів і заступництва.

Минуле - це нескінченна далечіння, і чим більше ми в ній вдивляємося, тим краще бачимо, як глибоко у віki йдуть корені людської історії. Але бувають події, які об'єднують усі століття, усі народи, і тоді час, безжалісно, на перший погляд, відмірюючи земний людський шлях, немов би перестає існувати.

До таких подій належить диво Покрова Пресвятої Богородиці. Воно сталося дуже давно - історики й досі сперечаються, коли саме. Але чи так це важливо, якщо те, що сталося темною ніччю у Влахернському храмі Константинополя, взагалі не має часу.

14 жовтня православний світ відзначає одне з великих і значних церковних свят року - Покрова Пресвятої Богородиці - встановленого на честь явлення Пресвятої Богородиці в 910 році в Константинопольському Влахернському храмі (де зберігалася риза Пресвятої Діви Марії, її головний покров і частина поясу, перенесені з Палестини в V столітті).

Історія появи свята пов'язана з двома Андріями, один із яких був юродивим жебраком в Константинополі, інший - князем у Володимирі - Андрієм Боголюбським, сином Юрія Долгорукого.

Як правило, диво Покрову Божої Матері пов'язується з нападом сарацинів на Константинополь. Місто готувалося до облоги, воїни озброювалися, багато жителів на колінах із слізами молилися про те, щоб минула біда. У той момент, коли полчища ворогів вже були готові увірватися в місто, сталося диво: тисяча християн, які молилися про порятунок, відчули, що їх благання почуті. Святий Юрій Андрій, що знаходився в цей момент у Влахернському храмі, схиливши коліна в слізний молитві, побачив, що сама Божа Маті спустилася з небес по східцях у супроводі святого Хрестителя Господнього Іоанна і святого апостола Іоанна Богослова і, вставши на коліна, молилася із слізами на очах про порятунок людей від незгод і страждань, потім, підійшовши до Престолу, продовжила свою молитву, закінчивши яку, зніяла зі своєї голови блій покров (омофор) і простягнула його над тими, що моляться в храмі, захищаючи від ворогів - видимих і невидимих. Покров у руках Пречистої Матері, оточений ангелами і соном святих, сяяв "дуже променів сонячних".

Тоді святий Андрій запитав у свого учня Єпіфанія: "Бачиш, брате, Царицю і Пані усіх, що молиться про весь світ?" "Бачу, святий отче, і ужахаюся", - відповідав йому Єпіфаній.

Так Богородиця врятувала Константинополь від розорення і загибелі людей. Коли Богоматір покинула церкву, покров Богородиці став невидимим, але в храмі залишалася благодать, яка зійшла згори з Богородицею.

Церковна історія знає безліч прикладів явного свідоцтва про допомогу Божу християнам. Немало прикладів говорять про заступництво ангелів, святих і Пресвятої Богородиці. Але зовсім небагато таких пам'ятних днів стало значущими, а то й унікальними на Русі як свято Покрову Божої Матері.

Інший переказ уточнює, що нападниками були наші предки-язичники. Коли священики на

чолі з Патріархом занурили у води Чорного моря святиню - ризу Цариці Небесної, човни поган стали із громом та тріском битися один об одного. Настрахані русичі на вцілілих суднах повернули геть, а їхні провідники Аскольд і Дір, потрясшись таким дивом, що перевищувало людські можливості й розуміння, прийняли хрещення.

Заступництво Божої Матері не стало загально церковним святом у Константинопольській Церкві, але його відзначали православні Влахерни. Влахернські будівники, які зводили Успенський собор Києво-Печерської лаври, перенесли його на Русь. На Русі храми на честь Покрову Божої Матері з'явилися в XII столітті. Всесвітньо відомий за своїми архітектурними достоїнствами храм Покрову на Нерли був побудований в 1165 році князем Андрієм Боголюбським, яким і був встановлений у близько 1164 року свято Покриву Божої Матері.

Тому наші предки по особливому ставилися до Божої Матері, русичі спрадавна виявляли любов до Богородиці, і тому досить особистісне свідоцтво про сугубе заступництво, або Покров Божої Матері припало їм до серця. Важко пояснити чому, але факт особливого благоговіння, особливого шанування очевидний.

Народна свідомість саме із заступництвом Божої Матері пов'язує свої надії. Русичі християни зуміли

розглянути в тому баченні, яке, до речі, важко історично ідентифікувати, дивне позаісторичне, позаціональне, можна сказати, богословське свідоцтво про глибину тих стосунків, в які вступають християни з Матір'ю Господа Ісуса Христа, адже немає благотворнішої молитви, ніж Матері перед своїм Сином.

Багато чудес зробив Покров Богородиці на землі. Тисячами Покровських храмів прикрасили її люди. Окрім храму на Нерли, вже в XII столітті існував Зверні монастир на честь Покрову Богородиці у Великому Новгороді. Шановані ікони Покрову були в багатьох містах і селах - в храмах і монастирях. Вдивіться в ікону, її можна читати, як книгу. Саме так і робили наші пращури. Вдивіться, і ви побачите нефи і вівтар Влахернського храму, хоч сам він давно зник із лиця землі; побачите завісу, що закриває знаменний Влахернський образ Богородиці. Вона зазвичай пишеться в темно-червоних тонах - у кольорах імператорського пурпuru. У центрі на амвоні - знайомий нам Роман Сладкопівець зі своєм у руках, що жив задовго до Андрія Юрійовича. Але і цей Андрій стоїть поруч, в старому дранті, вказуючи приголомшеному учневі Єпіфанію на чудове явлення. Поряд із Романом Сладкопівцем - візантійський імператор, Вселенський патріарх, ченці, народ, а над усіма - Церква небесна: пророки, святителі, мученики. Серед них Іоанн Богослов і Іоанн Предтеча. Ікона Покрову об'єднала усе: і світ небесний, і світ земний. І в самому осереді ікони - Пресвята Богородиця, що тримає в руках Своїх благодатний покров. Він такий великий, що вільно покриває собою весь православний світ. А

ще вище - образ Того, до Кого звернені усі погляди й усі моління, - образ Спасителя.

Так свято Покрова Богородиці відкриває нам таємницю небесного життя, таємницю того, чому ми ще живі, чому Господь все ще терпить нас і не поспішає карати. Виявляється, Божа Маті простягає і до цього дня над усіма нами свій молитовний омофор і молиться Синові про всяку душу християнську, хоча і не маємо очей, гідних це побачити.

Після Покрова і до початку Филиппівського посту, 28 листопада, українці традиційно грали весілля. Вважається, що молодих, які укладають цього дня шлюб, сама Богородиця бере під свій покров - і в сім'ї пануватимуть любов і згода.

Свято Покрова має виховне значення: нагадує нам про необхідність відроджувати духовні основи місцевої християнської сім'ї, про те, що людей - чоловіка і жінку об'єднує сам Господь. Як сказано у Священному Писанні: "що Бог поєднав, людина нехай не розлучає". (Мр. 10:9)

До Покрова завершували усі роботи на полях і проводили осінні ярмарки. Покров Пресвятої Богородиці вважається символом захисту, заступництва і розради, молитви про порятунок світу від незгод і страждань. Цього дня віряни просять у Цариці Небесної захисту і допомоги.

Козацтво України споконвіку вважало Пресвяту Богородицю своєю особливою покровителкою. Образ Богородиці вінчав козацькі корогви та штандарти, цю ікону обов'язково брали в морські та сухопутні походи, перед битвами служили їй молебні. Церква на Січі завжди була Покровською; хоча немилосердна історія не раз руйнувала її переносила на нові місця Січовий табір, але ця традиція не мінялася. І свято це урочисто святкували на Січі з піснями, феєрверками та хвацькими бойовими змаганнями. Куди б доля не заносила козаків, завжди з ними була ікона Пресвятої. Так після зруйнування Січі царицею Катериною козаки понесли з собою лише ікону Пречистої Богородиці. В Україні 14 жовтня відзначають державне свято - День українського козацтва.

Козаки настільки вірили в силу Покрови Пресвятої Богородиці і настільки широко й урочисто відзначали свято Покрови, що впродовж століть в Україні воно набуло ще й козацького змісту та отримало другу назву - Козацька Покрова. З недавніх пір свято Покрови в Україні відзначається ще й як день українського козацтва.

Українська Повстанська Армія, яка постала в час II світової війни на землях Західної України як збройна сила проти гітлерівської та більшовицької окупації батьківських земель, теж обрала собі свято Покрови за День Зброй, віддавшись під опіку святої Богородиці.

Українська Повстанська Армія героїчно і жертовно боролася за Самостійну і Соборну Державу. Найкращі сини й доньки і української нації встали до лав борців проти чужоземного поневолення. УПА воювала проти польських шовіністів Армії Крайової, проти гітлерівської Німеччини і комуно-більшовицького Советського Союзу. Війна з московськими окупантами велася українськими повстанцями майже 10 років після завершення II світової війни.

Проте день створення УПА не є державним святом. Досі в незалежній Україні Українська Повстанська Армія не визнана на державному рівні і не ознанована належним чином у суспільстві.

У сучасних нелегких обставинах життя українського народу так важливо просити Покрову над нами Пресвятої Владичиці. Адже уса наша історія свідчить про її особливу любов до України, і певним є, що вона не залишить нас і тепер, коли так потрбуюмо її заступництва у Божого Сина. З ревною синівською молитвою припадім до Неї, благаючи Минуле - це нескінченна далечіння, і чим більше ми в ній вдивляємося, тим краще бачимо, як глибоко у віki йдуть корені людської історії. Але бувають події, які об'єднують усі століття, усі народи, і тоді час, безжалісно, на перший погляд, відмірюючи земний людський шлях, немов би перестає існувати.

Тому молімось до пресвятої Богородиці щоб Вона випросила милосердя у сина свого, а Господа Нашого Ісуса Христа, спасіння нас грішних. Пресвята Богородиця спаси Нас!

Шановні Черкащани, Послідовники Козацького Роду! Хай Пресвята Богородиця Покриє Нас усіх Своїм Омофором і спасе Нас! Зі святом Вас!

**З повагою підготував настоятель
Храму святих Первоверховних
Апостолів Петра і Павла
м. Чигирина протоієрей
Василь Циріль**

ІВАНА СУСАНІНА «СПИСАЛИ» З КОРСУНСЬКОГО КОЗАКА?

Якщо і ні, то подвиг козака Галагана на багато дослівніший...

Щороку Росія відзначає державне свято – День народної єдності. Присвячене воно фактично визволенню Московської держави від польсько-української (військ короля Владислава і гетьмана Сагайдачного) окупації 1612 року. Нинішнього року Москва зможе святкувати дату 403-річчя «визволення з-під українсько-польського іга». Цього дня у російській столиці традиційно вшановують трьох головних героїв – Козму Мініна, Дмитра Пожарського та Івана Сусаніна. І якщо двоє перших – однозначно реальні персонажі, то навколо останнього – безліч суперечок. Багато публіцистів і науковців, включно зі знаменитим істориком Російської імперії Костомаровим, були переконані у тому, що подвиг Сусаніна, який нібито завів у дрімучий ліс поляків, що полювали на московського царя, – не більше, аніж легенда. Жодного прямого документального підтвердження того, що таке було насправді, немає. При цьому дослідники-скептики єдині в думці, що подвиг "списаний" із того, який реально був здійснений більш аніж через 30 років в Україні на Черкащині. І було це не в костромських лісах, а у Гороховій Балці під Корсунем, і був це не селянин Іван Сусанін, а козак Микита Галаган... Насправді ж, нас мало хвилює такий персонаж, як Сусанін і вірити у нього чи ні – то справа наших північних сусідів, але ми своїм земляком Галаганом гордитися маємо повне право.

Син старовинного козацького роду

Микита народився в Корсуні, у знаній і славній козацькій родині. У ті часи в Україні освіта була на значно вищому рівні, аніж у багатьох інших країнах, вважалося за норму, щоб кожен козак з малечкою вмів читати-писати, тож Микиту відправили до бурси Київського братства, навчання в якій фінансувалося коштом гетьмана Петра Сагайдачного.

Вписаний пізніше в козацький реєстр, Микита Галаган не був лояльним до польської влади – за участь у

повстанні Тараса Трясила його позбавили майна й козацького звання і записали у холопи князя Яреми Вишневецького. Після того бунтар втік на Запорозьку Січ. Брав участь у ще двох антипольських повстаннях – під проводом отаманів Остряниці-Гуні та Півторакожуха. Після поразок цих повстань повернувся на Січ і приєднався до загону Максима Гулака, який

сунь і очолив ватагу з трьохсот втікачів, які покинули своїх панів і жили в лісі за десяток кілометрів від міста.

Від дружинного брата Василя, що служив у реєстровому полку в Черкасах, Микита дізnavся про повстання, яке підняв Хмельницький. Вивідавши плани польського війська коронного гетьмана Потоцького щодо придушення Хмельниччини, Микита виру-

у союзі з турецьким військом Джезар-паші брав участь у поході в Персію. З цим загоном Галаган пройшов Кубань і Кавказ і відзначився в боях під Єреваном. На Січ повернувся зі ще більшою славою і з великими трофеями, після чого з'їздив у Чигирин до давнього свого знайомого, сотника Богдана Хмельницького з проханням посприяти у легалізації в рідному Корсуні. Хмельницький домовився з Вишневецьким, і той за п'ять тисяч золотих дарував волю холопів-втікачеві. Неважаючи на те, що Галагана не повернули до козацького реєстру і він числився простим корсунським міщанином, по місту воїн ходив із шаблею при боці, вважаючи, що козак – це, швидше, стан душі й походження з козацького роду, а не запис у польських реєстрах...

І знову саме Галаган викликався пожертвувати собою, щоб ворог потрапив до пастки. Можливо, на його рішення вплинула звістка про те, що поляки

шає до табору Богдана Хмельницького. Саме Галаган дав козакам-повстанцям не тільки безцінні розвіддані, а й ідею, де властувати полякам пастку – поблизу сучасного села Виграїв на Корсунщині. Хлопці Галагана перекопали шлях на Богуслав, створили завали з дерев, вирили й замаскували вовчі ями. Залишалося заманити туди поляків...

Шлях до подвигу

Микита одружився з Фросею, донькою корсунського козака Данила Цимбалюка. Любив її без міри, тож коли на її честь зазіхнув п'янний гайдук, череп зухвалця репнув від козацької шаблі, як перестиглий кавун на баштані... Втікаючи від розплати за вбивство, Микита залишив Кор-

спалили весь Корсунь – вцілі тільки церква й замок. Побратьми, які нічого не знали про рішення свого отамана, були здивовані тим, як він поводився, вийшовши із намету, де проходила нарада старшин Хмельницького. Попрощаючись з усіма, просив вклонитися дружині й сестрі і передати, що любить їх, поцілував образок Богоматері і, заховавши його на грудях, вирушив у бік польського табору...

Його піймали четверо польських кавалеристів – об'їжджаючи табір, вони помітили козака, який "випадково" видав себе тим, що визирнув з кущів. Вдаючи із себе невдаху-розвідника, Галаган довго терпів тортури, і тільки коли його припекли розжареним залізом, "зізнався", що повинен був вивідати сили поляків, бо їх от-от має знищити гіантське козацько-татарське військо. "Зізнання" Галагана настільки правдиво звучало, а неймовірна кількість страшних козаків і татар була так соковито описана, що поляки вирішили за краще відступити на Богуслав і чекати там підкріplення з Польщі. Микита пообіцяв їх провести «найбезпечнішим і найкоротшим шляхом». Тим, де, як знову саме Галаган викликався пожертвувати собою, щоб ворог потрапив до пастки. Можливо, на його рішення вплинула звістка про те, що поляки

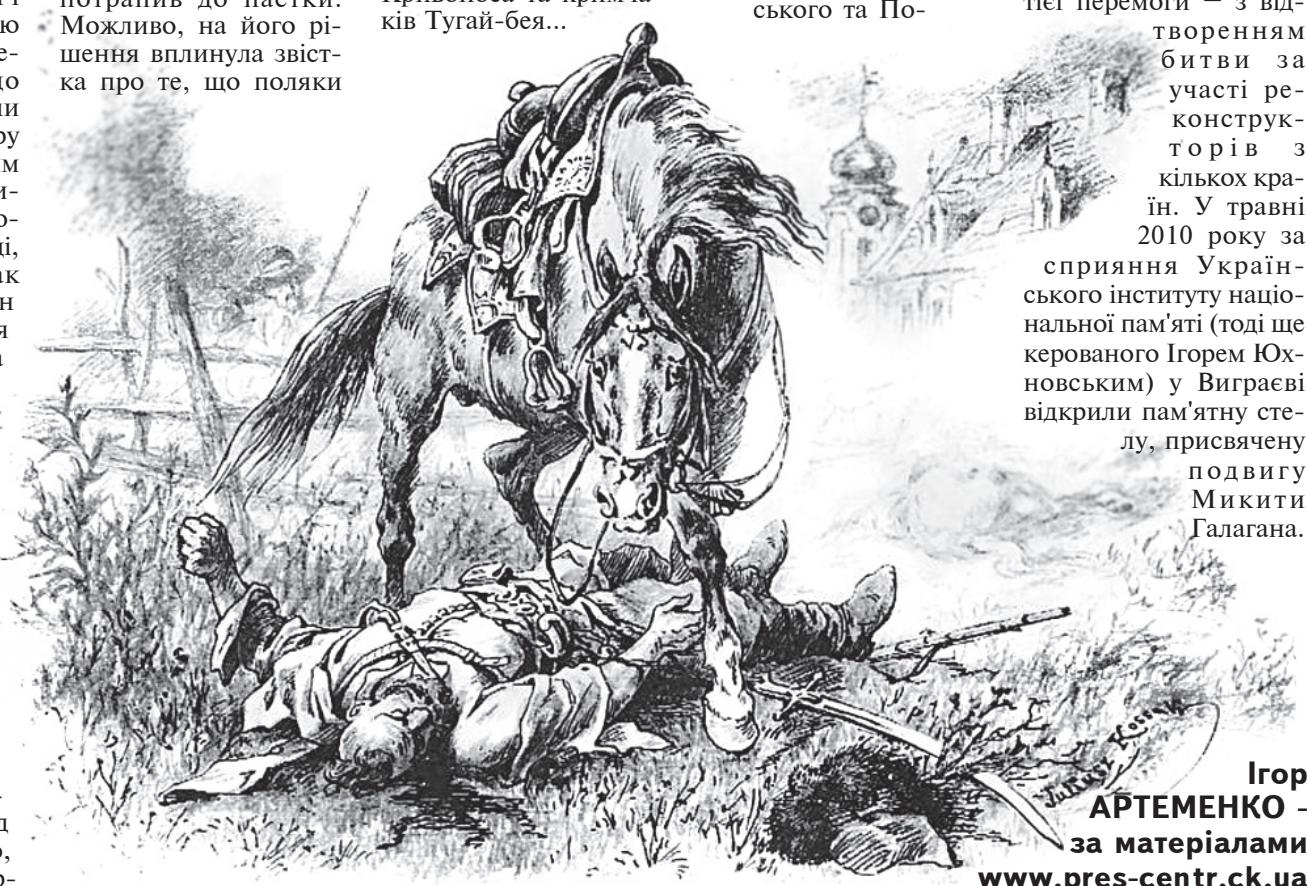
Сам загинув, але існуєвся за Корсунь

Вдосвіта 26 травня 1648 року війська Мартина Калиновського і Миколая Потоцького вишли з-під Корсуня на Богуслав. Вже зовсім скоро їх почали "скубти" з флангів козаки і татари, заганяючи у засідку в глибокій Гороховій Балці. Затиснуті справа крутыми схилами балки, а зліва – болотом, шляхтичі напоролися ще й на повалені козаками дерева і викопаний посеред дороги рів. Зусібіч сипалися стріли і лунав бойовий клич ординців та козаків... Бойові порядки поляків змішилися, вози польського обозу, які спробували обігнути завали крутым схилом, перекинулися, додавши сум'яття, артилерію полякам так і не вдалося розгорнути... Тієї міті Мартин Калиновський зарубав шаблею Микиту Галагана. Та вже нішо не могло зупинити розгром поляків. Усього за чотири години у жахливій бійні польська армія в Україні фактично припинила своє існування. Декілька тисяч поляків, включно зі 127 офіцерами, потрапили у полон. Козацьке військо збагатилося величезною кількістю боєприпасів, харчів, холодної і вогнепальної зброї та 41 гарматою. До Хмельницького привели і польських воєначальників – пораненого в руку Калиновського та По-

тоцького з відрубаним вухом і простреленим плечем. Разом із 80 вельможами-шляхтичами та вісімома сотнями найкращих воїнів-поляків Потоцького і Калиновського подарували союзникам-татарам, а ті повернули їх за викуп до Польщі. Після того вбивця Галагана Калиновський знову ходив з каральними походами в Україну, але через чотири роки загинув у ще одній програній козакам битві – під Батогом...

В останній рік ХХ століття польський режисер Єжи Гофман зняв чудовий фільм "Вогнем і мечем", у якому на завершення пролунала гірка фраза про непотрібну війну між поляками і українцями, яка завершилася однаково згубно для обох народів. Московська цариця Катерина знищила Запорозьку Січ і відіграла вирішальну роль в остаточному занепаді Речі Посполитої. У фільмі Єжи Гофмана, який захоплюється тогочасною мужністю як своїх співвітчизників, так і українських козаків, є і кадри з корсунчанином, котрий гине, заманивши поляків у пастку...

У травні 2008 року у Виграєві на Корсунщині за участі Президента Віктора Ющенка пройшли масштабні святкування 360-річчя тієї перемоги – з відтворенням битви за участі реконструкторів з кількох країн. У травні 2010 року за сприяння Українського інституту національної пам'яті (тоді ще керованого Ігорем Юхновським) у Виграєві відкрили пам'ятну стелу, присвячену подвигу Микити Галагана.

Ігор
АРТЕМЕНКО -
за матеріалами
www.pres-centr.ck.ua

ОЛЕКСАНДР ЧЕРЕВКО: У ШЕВЧЕНКОВОМУ КРАЇ БЕРЕЖУТЬ КОЗАЦЬКИЙ ДУХ

Новітній сплеск патріотизму в Україні пробудила російська агресія. Кремль, не бажаючи того сам, змусив українців ще й ще раз повернутися до джерел цього святого почуття, без якого й сьогодні не може відбутися жодна національна спільнота, постати й ствердитися незалежна держава. В українській минувшині патріотизм тісно пов'язаний із козацькою традицією.

І нині, в непростий час збройної боротьби за суверенітет, територіальну цілісність та державну незалежність України, актуальними є питання збереження козацького духу, природне для українців відчуття внутрішньої свободи. Зрозуміло, що найбільші вимоги тут до національної еліти, яка тепер, як і в часи розвою Хмельниччини, представлена не лише політикумом, а й широкими колами громадськості, насамперед інтелектуальним середовищем.

Без перебільшення, козацтво по-кликане бути носієм і продовжувачем столітніх традицій, започаткованих Запорізькою Січчю, а в модерні добу відродження і ствердження Холодним Яром 1917 □ 1920-х рр., Майданом 2004 р. та Євромайданом 2013 □ 2014 рр.

Як би хто сьогодні не ставився до досвіду Помаранчевої революції 2004 р., президента В. Ющенка, очевидним є факт, що саме в той час відбулося повернення до пошанування козацьких традицій, звернення до пам'яті про козацьку героїку на державному рівні.

Власне кажучи, розпочався процес творення пантеону національних героїв, без чого неможливо ствердити національну ідею, гідне, тобто демократичне, водночас соціально й матеріально забезпечене життя в сучасному світі.

На Черкащині ці процеси тоді очолювали голова обласної адміністрації Олександр Черевко, який сьогодні, обіймаючи посаду ректора ЧНУ імені Богдана Хмельницького, прагне якісно підвищити національно-патріотичне виховання як у колективі університету, так і освітньому середовищі в цілому. Спектр запропонованих ним ініціатив досить широкий □ від спілкування українською мовою в стінах вишу до активної співпраці на "козацькому ґрунті" з іншими навчальними закладами, підтримки козацького руху на всеукраїнському рівні.

Сучасне козацтво помітно інтелектуалізується. У такий спосіб воно демонструє свою силу не стільки власне історичною пам'яттю, спогадами про минувшину, скільки готовністю давати гідну відповідь на ті виклики, що нині, в добу новітньої державності, турбують українську спільноту. Про зростаючу роль Черкащини, національного університету ім. Богдана Хмельницького, інших "показанчиків" навчальних закладів регіону, де національно-патріотичне виховання отримало значний поштовх якраз протягом останніх років, засвідчує і позиція гетьмана ГО Українське козацтво Миколи Пантелеюка, який лише в цьому році кілька разів відвідав Шевченків край, надав реальну підтримку багатьом ініціативам місцевих активістів.

Знаменна подія в житті Черкаського національного трапилася рік тому, 14 жовтня 2014 р., коли близько тридцяти студентів було посвячено в козаки. Із їхнього складу почалося формування Черкаської козацької сотні, яка, цілком логічно, перебрала на себе ім'я Великого Богдана. Підрозділ відразу й активно

долучився до волонтерського руху, що невдовзі визнаватимуть і самі військові, воїни-фронтовики. Серед "трофеїв" студентської сотні, які засвідчують ефективність її діяльності в перші місяці свого існування, подяка від командування військової частини ПП В 2332.

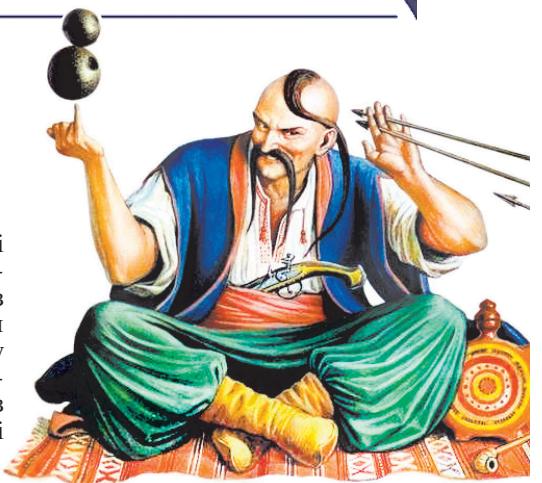
Сучасний козацький підрозділ – це передусім чітка структура й дисципліна. Адже тільки в такому разі в рамках повноважень громадської організації можна розраховувати на практичну реалізацію, ствердження духовних християнських та українських національних зasad, відповідних їм світоглядних орієнтирів. Відповідно до козацьких традицій, 27 листопада 2014 року у козацькій сотні імені Богдана Хмельницького обрано й затверджено старшину, сотенних: отамана (Сергій Шарпінський), писаря (Владислав Нечуйвітер), хорунжого (Богдана Ключник), бунчужного (Тарас Білобров), обозного (Інна Мачуська), скарбничого (Юлія Кордис), осавула (Сергій Паствушенко).

Подальша практична діяльність студентської козацької сотні виявилася тісно пов'язаною з регіональними аспектами національно-патріотичного виховання.

Серед іншого, це тематичні заходи "Школа українського патріотизму", щорічне вшанування героїв Холодноярської республіки, а також річниці перепоховання праху Т. Шевченка на Чернечій горі в Каневі. Чимало зусиль козаки доклали в допомозі

відкритті музеїної кімнати "Мужності і відваги" в рідній школі генерала-прикордонника Ігоря Момота - разом із краївим отаманом ЧКТ УК Віталієм Чепелухою передали в музейну кімнату прапор Черкащини, на якому бійці-фронтовики залишили свої підписи з побажаннями. А ще вручили дружині І. Момота козацьку відзнаку – Орден "За відродження козацької держави України", яким його було нагороджено посмертно.

Козаки сотні ім. Б. Хмельницького можуть гордитися тим, що їхній побратим Олексій Драгун пішов за покликом серія захищати рідну землю і незабаром стане до оборони своєї Батьківщини на

закладів. Так, у Договорі про співпрацю між університетом і Черкаською ЗОШ №6 I-III ступенів (директор І.С. Кравченко) передбачено розвиток моделі козацьких класів навчання з кінцевою метою створення Козацького ліцею.

Масштабна робота ведеться з Черкаською гімназією №31, де завдяки зусиллям учителя історії, краївого бунчужного й сотника Олександра Коваленка в квітні 2015 року було створено козацьку сотню ім. Святослава Хороброго. Наразі до неї входить 27 учнів і 8 вчителів. Підрозділ повністю екіпировано, тобто має уніформу, відповідну атрибутику, а ще сайт в Інтернет-мережі, окрім приміщення та ін. Виникнення такого потужного козацького осередку в гімназії стало можливим завдяки підтримці адміністрації навчального закладу (директор В.М. Пивоваров).

З ініціативи ректора університету Олександра Черевка в цьому році вперше 14 жовтня (з огляду на збіг кількох патріотичних свят, це число дедалі частіше називають Днем геройів) буде проведено День університету. Така ідея виправдана зокрема й тому, що університет носить ім'я визнаного козацького (національного) лідера, християнина-патріота й державника. А історична пам'ять про Богдана Хмельницького як харизматично постать спроможна національно гуртувати найширші кола українського суспільства, що нині є першочерговим завданням.

Сучасне козацтво не становить якось окремішного руху, відособленого від завдань, які стоять перед суспільством і владою, надто тих, що виникли у зв'язку з російською агресією. Воно прагне до діалогу й співпраці. Очевидно, що козаки-освітяни першочергове своє завдання вбачають у реалізації загальнодержавних патріотичних зусиль. Новітнє ствердження козацьких традицій у середовищі освітіян видимо підсилює потенціал патріотичного виховання в Шевченковому краї, водночас якісно зміщує сам козацький рух, який в останній час охоплює дедалі ширші верстви населення.

Юрій ПРИСЯЖНЮК,
професор ЧНУ
ім. Б. Хмельницького,
краївий хорунжий ЧКТ УК

лінії розмежування. Бійця-добровольця збиралі на ратну справу всією громадою Навчально-наукового інституту історії і філософії й провідне місце в цьому знову відіграли козаки.

Важливо зазначити плідність співпраці козацької громадської організації з органами студенцького самоврядування та адміністрацією університету. Так, 22 червня поточного року ректор О.В. Черевко разом із отаманом козацької сотні С. Шарпінським та представницею студради Д. Отрішко привітали з 95-річчям одного з легендарних визволителів Черкащини під час Другої світової війни, почесного мешканця Черкас та ще кількох міст України і країн пострадянського простору Івана Шастуна. Цей сивочолий ветеран – один із кількох нині живих геройів, які звільняли Черкаси від гітлерівських окупантів і в травні 1945 р. поставив свій підпис на стінах переможного рейхстагу.

Особливістю та водночас знаковою тенденцією розвитку сучасного студенцького козацтва є його активне залучення до інтелектуальної роботи з патріотичною вихованням. Алгоритм діяльності – не "проти", а "за". За українські духовні цінності, за національні інтереси та професійне ставлення до справи. У такому контексті 28 червня було проведено регіональну науково-практичну конференцію "Конотопська битва 1659 року: незабутня сторінка козацької звитяги".

Наразі в лавах студенцької сотні ім. Б. Хмельницького – 21 особа. Вони активно готуються зустріти 14 жовтня – День Українського козацтва, який, як відомо, співпадає зі святом Пресвятої Покрови Богородиці, Днем Української повстанської армії та Днем захисника України.

Роль університетського козацтва, як дієвого центру з розвитку цього патріотичного руху, полягає в тому, що воно, тісно контактуючи зі штабом ЧКТ УК (сотня ім. Б. Хмельницького є його структурним підрозділом), бере на себе роль координатора у співпраці з аналогічними підрозділами загально-освітніх навчальних

Черкаському академічному музично-драматичному театрі, який потерпів від пожежі. Крім сотенної старшини, на заклик тоді відгукнулися Олексій Драгун, Вікторія Івченко, Наталія Панченко, Альона Вербицька (співорганізатор акції).

Сотенний писар В. Нечуйвітер став активним учасником Холодноярської проши 25-26 липня 2015 року. Це було перше всеукраїнське військове паломництво до святинь Холодного Яру, під патронатом Патріарха УПЦ КП Святійшого Філарета.

Особливе місце в діяльності козаків університету зайняла допомога армії. Козаки-студенти стали донорами крові для поранених бійців. Взяли участь у

Черкаські землі біля витоків українського козацтва

Перші ж офіційні записи про діяльність українського козацтва, що пов'язані із землями Черкащини, південної Київщини відносяться до 1492 року.

Мова йде про офіційний документ — лист Великого князя литовського Олександра (1492—1506 рр.) до кримського хана Менглі-Гирея від 19 грудня 1492 року. Кримський хан скаржився тоді на козаків кіївських і черкаських за те, що вони вчиняли походи на татарські землі, і просив втручання Литовського князя.

Перші згадки про українське козацтво в офіційних, державних документах, а також описах сучасників того періоду стосуються безпосередньо земель, населення Середнього Подніпров'я, а саме території навколо Черкас і Канева. Про це свідчить також детальний аналіз перших згадок про українське козацтво, які віднайдені в західноєвропейських джерелах Д. Наливайком.

Зокрема, у роботі С. Герберштейна "Записки про Московію" йдеться, що "черкаси — це козацькі поселення на Дніпрі південніше від Києва, центром яких у 10-20-х роках XVI ст. було місто Черкаси".

За твердженням ряду дослідників українського козацтва, зокрема В. Голобуцького, В. Смолія, Л. Мельника, зародження козацтва на Середньому Подніпров'ї, вочевидь, припадає на 50-60 роки XV століття — в силу різних обставин і, насамперед, коли значно зростає кількість місцевого населення, а також коли наростиє небезпека з боку Османської імперії та її васала — Кримського ханства.

Геополітичні, економічні, воєнно-стратегічні, етно-соціальні, історичні чинники привели до визначення території Середнього Подніпров'я, земель навколо Канева і Черкас як консолідуючого ядра українського козацтва в час його зародження та формування.

Дослідники, розмірковуючи про природу українського козацтва, вказували, що козаки насамперед є представниками слов'янського люду. Зокрема, С. Герберштейн писав: "Дніпровські черкаси — русичі -християни, перший бар'єр християнського світу на самій границі з мусульманським".

О. Гваньйні зазначав, що козаки належать до руського народу (sono reg natione Rutenie). "На південь від Києва, — знаходимо у його творах, — є місто Черкаси, жителі якого називаються черкасами (Circassi); вони живуть також вздовж Бористену і розсіялись далеко по навколошніх місцях; вони належать до руського народу і відрізняються від тих, що живуть в горах біля великого моря. Це хоробрі й воївничі люди, майже безпекервно вони воюють з перекопськими татарами, роблячи напади на

їхні землі, і забирають у них табуни і все те, що можна знайти в тому краю".

Козацтво на Черкаських землях в своєму розвитку пройшло певні періоди генезису: шлях від стихійних "уходницьких", "добитницьких" загонів до усвідомлення необхідності формування власної держави, своєї ролі у захисті самобутності українського народу.

Можна виділити певні періоди в розвитку козацтва на Середньому Подніпров'ї від кінця XIV ст. і до середини XVII ст.:

1-ий — кінець XIV — перша половина XV ст. — це етап, коли зароджувалися ознаки українського козацтва, формувалися умови, які привели до його появи на Середній Наддніпрянщині. У часі він збігається з утвердженням на українських землях литовської влади. Це пора певної економічної стабілізації, появи вільних виробників.

2-ий — середина XV ст. — 30-ті роки XVI ст. — ранній козацький період. Козацтво на Середньому Подніпров'ї виступає як цілком визначена соціальна вества населення. Воно набуває своїх головних якостей — вільного виробника, "уходника" і "добитника", а водночас і захисників своїх власних інтересів, а також інтересів населення території.

3-ий — 30-90-і роки XVI ст. — час організаційного закріплення козацтва, виникнення його військової організації — Запорізької Січі, поділ козацтва

на реєстрове та низове. Перехід центру козаччини від Середнього Подніпров'я до Запоріжжя;

4-ий — 90-і роки XVI — 30-і роки XVII ст. — час масового покозачення населення Середнього Подніпров'я, період масових повстань козацьких та селянських мас. Зародження державотворчих процесів на Середній Наддніпрянщині.

На всіх цих етапах Черкащина відіграла цілком самобутню роль, однак, безумовно, ці процеси відбулися не ізольовано, а в тісному взаємозв'язку з процесами на інших територіях.

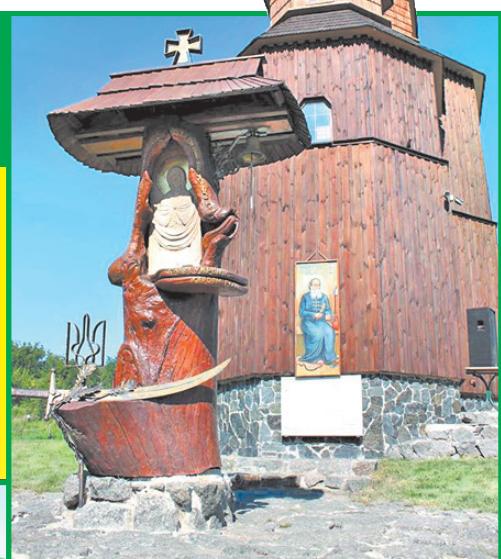
При цьому слід зазначити, що, починаючи з середини XVI ст., нарощає потік втікачів з інших земель, які не хотіли терпіти економічного, національного та духовного гноблення.

І на подальших етапах історії українського козацтва Середнє Подніпров'я відігравало визначальну роль: так було в роки Визвольної війни середини XVII ст., козацької держави часів Богдана Хмельницького та Петра Дорошенка, гайдамацького руху тощо.

У часи незалежності України значно активізувалася козакознавчі наукові студії, розпочався процес реанімації козацького духу, традицій. Цьому слугують оновлені університетські курси з історії України, наукові конференції, створення козацьких формувань.

І цілком закономірним є те, що саме

Черкащина стала в авангарді відродження українського козацтва, глибокого аналізу історії всіх його напрямів діяльності. В основі цієї роботи — тісна співпраця науковців Черкаського національного університету і Інституту Історії України НАН України. Результатом цих контактів стало проведення Всеукраїнських історичних читань «Українська козацька держава: витоки та шляхи історичного розвитку», серія наукових конференцій

колективи художньої самодіяльності. Відомі черкаські композитори — народний артист України Олександр Стадник, заслужений діяч мистецтв Леонід Трофименко, заслужений артист України Микола Петрина у своєму репертуарі порадували мешканців області новими творами козацького спрямування.

Саме обласна державна адміністрація стала ініціатором і організатором справи відродження козацьких традицій на Черкащині. Жодна добра справа, ініціатива, спрямована на збереження і промноження козацької слави України, Черкащина не залишалася поза увагою тодішнього голови облдержадміністрації Олександра Черевка. Саме він виступив із ініціативою державної підтримки збереження історичної та культурної спадщини Черкащини. Було прийнято спеціальний Указ Президента України Віктора Ющенка.

Особливістю здійснення програми збереження і відтворення історичної спадщини Черкаського краю — колиски українського козацтва стало комплексне

Лише на Черкащині були впорядковані місця козацької слави у Корсунь-Шевченківському, Умані, Чигирині, Черкасах, Лисянці. Реконструювання Іллінська храма та замчища у Суботові, створено музей козацької слави в селі Виграй Корсунь-Шевченківського району, відроджена гетьманська

резиденція у Чигирині. Десятки вулиць і площ міст та сіл названі іменами відомих козацьких ватажків. Проведені значні масові заходи з увічнення пам'яті переможної битви Богдана Хмельницького під Корсунем, де було відтворено фінальні її події, споруджено пам'ятник Івану Гонті у Христинівці.

Побачили світ раритетні видання Агаптана Кримського «Звенигородшина — Шевченкова батьківщина», з погляду етнографічного та діалектичного», колективна праця «Черкащина — духовності скарбниця», унікальна праця Миколи Бабака та Олександра Найдена «Народна ікона Середнього Подніпров'я», видання Володимира Недяка «Козацька слава України».

Загатили свій репертуар творами козацької тематики Черкаський академічний музично-драматичний театр ім. Т.Г. Шевченка, Черкаський академічний заслужений український народний хор,

вирішення соціальних проблем нащадків козацьких козаків — наших сучасників. Тому поряд із реконструкцією, відтворенням історичних пам'яток стало будівництво доріг, газифікація історичних сіл, створення сучасної соціальної інфраструктури.

Нинішні, новітні часи створюють особливі можливості для примноження добрих традицій у відродженні українського козацтва. Європейські устремління України розкривають нові горизонти творення позитивного іміджу українського народу у цивілізаційній спільноті. І саме показ в історичній ретроспективі героїчних сторінок нашого народу, традицій і звичаїв, козацьких чеснот, їх відродження у наш час є важливою стороною унікальної самобутності України.

Анатолій ЧАБАН, доктор історичних наук, професор

«НАЧАЛЬНИК КОНТРРОЗВІДКИ» ГЕТЬМАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

Лаврін Капуста — козацький військовий діяч, Чигиринський та Суботівський городовий отаман. Та найчастіше наші сучасники називають Лавріна Капусту найвидатнішим професійним контррозвідником Війська Запорозького...

У Речі Посполитій Війська Запорозького Лаврін Капуста фігурував у в Осавульському курені Чигиринського полку. Там же були записані і два Капустенки — Васко і Пархом. Висловлюються припущення, що це могли бути його сини. Командував козацькими загонами під час Жовтовородської, Корсунської та Пиливецької битв. У жовтні 1648 року полковник Капуста на чолі козацького корпусу здійснив похід на Городок та під Переяславль. У лютому 1649 року призначений Хмельницьким Чигиринським городовим отаманом, був та-кож Суботівським городовим отаманом. Окрім того стоявкою діяльності Лавріна Капусти була дипломатія. Відомо, що він двічі очолював українське посольство до Москви у 1653 році та двічі до Стамбула (квітень 1656 року та травень 1657 року). Власне на цій події згадки про діяльність Лавріна Капусти в історичних документах обираються — його дипломатична місія до турецького султана весни 1657 року є останнім, що достеменно відомо про нього.

З усіх іпостасей, в яких постає перед нами Лаврін Капуста — полководець, дипломат, господарник, радник, розвідник — саме розвідувальна діяльність викликає найбільше зацікавлення. За неподалікі твердженні дослідників, Богдан Радзивіл, який був присутній на цій нараді, занотував у своєму щоденнику, що Воронич "доповів про шпигунів Хмельницького, котрих він має повсюди, навіть у Венеції, і, на його думку, це повинно вплинути на майбутню долю нашого короля, а опісля і на князя Москви". Історик та журналіст Юрій Джеджула влучно зазначив, що авторитет української зовнішньої розвідки, створеної Богданом Хмельницьким, був настільки великий, що й інколи приписували й те, до чого вона не мала, як видається, прямого відношення. Серед прикладів є поширення тогочасним польським

козацького війська. Скажімо, у червні 1649 року С.Лянцкоронський попереджав у своєму універсалі жовнірів, що Хмельницького "швидше під обозом наїшши побачимо, а ніж про нього почуємо". У Варшаві та Вільні діяла агентурна мережа, яка вчасно поставляла Богдану Хмельницькому інформацію політичного характеру. 12 грудня 1650 року у палаці польського короля за участю самого Яна Казимира відбулася спеціальна таємна нарада, присвячена виключно питанню протидії козацькій зовнішній розвідці. Було заслушано ротмістра Воронича, котрий повернувся з Чигирина, де під виглядом посла збирав секретні відомості. Великий канцлер литовського Ольбрахта Радзивіла, який був присутній на цій нараді, занотував у своєму щоденнику, що Воронич "доповів про шпигунів Хмельницького, котрих він має повсюди, навіть у Венеції, і, на його думку, це повинно вплинути на майбутню долю нашого короля, а опісля і на князя Москви". Історик та журналіст Юрій Джеджула влучно зазначив, що авторитет української зовнішньої розвідки, створеної Богданом Хмельницьким, був настільки великий, що й інколи приписували й те, до чого вона не мала, як видається, прямого відношення. Серед прикладів є поширення тогочасним польським

мемуаристом Голінським сенсаційних відомостей, що нібито козацький гетьман, зваживши на не-прихильність ту-

рецького султана Ібрагіма до української справи, зініціював, намовивши яничарів, двірцевий переворот 1648 року, в результаті якого султана було вкинуто до в'язниці, а на трон посаджено його восьмирічного сина Мухаммеда IV...

Прагнучи обезголовити визвольний рух українського народу, його противниками було організовано чимало замахів на гетьмана Богдана. У 1649 році польський король навіть призначив велику грошову винагороду за голову Хмельницького. Ці замахи були викриті і вчасно знешкоджені. Найяскравішим прикладом протидії антигетьманським змовам дослідник Богдан Сушинський вважає випадок, коли у листопаді 1653 року було розкрито змову козацького старшини Миколи Федоровича, якого поляки невідомо яким чином скилили на свій бік. Осівши в Корсуні, він збирав там прибічників, маючи намір вчинити замах на Богдана Хмельницького. Гетьманська контррозвідка викрила змову. Лаврін Капуста заарештував Федоровича в Корсуні та привіз до Суботова, де після допиту за-кототника було страчено.

Однією з версій, яка пояснює зникнення тіла гетьмана Хмельницького із Іллінської церкви у Суботові, де він був похований, є його

перепоховання — про це розповідає краєзнавець Назар Лавріненко. Капуста, будучи неабияким стратегом та вірним соратником Гетьмана, усвідомлював загрозу наруги над тілом Богдана

Хмельницького. Тож після смерті Гетьмана перевохував його, про що знало дуже обмежене коло осіб. Серед достовірних фактів, які підсилюють цю версію є те, що у результаті розкопок, проведених у стінах Іллінської церкви на початку 1970-х рр., у фундаменті церкви навпроти поховання виявлено пролом. Найімовірнішими місцями перепоховання праху Хмельницького називають підземелля Замкової гори у м. Чигирин та Семидубову гору у селі Івківці, яка знаходитьсь неподалік Суботова. Підстав стверджувати достовірність цієї версії, наразі немає. Як і немає таких підстав щодо інших версій зникнення тіла Богдана Хмельницького із його успільниці у Суботові...

Про пересування польських військ Лаврін Капуста дізнається від розгалуженої мережі козацької розвідки, до якої іноді входили навіть...незрячі кобзарі

Млини голували хлібом наших предків, а тепер дають духовну їжу нам...

Назар ЛАВРІНЕНКО

Україна здавна славиться як хліборобський край. Тут набула розвитку перша землеробська традиція носіїв трипільської культури. Тут мешкали прадавні арії-ямники, скіфи-орачі, русичі та козаки. Всі вони не цуралися святої справи — землеробства. Еволюція від примітивної зернотерки до жорен та вітряніх водяних млинів зайнайла не одне тисячоліття. Перші вітряні млини на теренах Русі з'явилися у дономонгольський період та апогеєм розвитку цієї галузі млинарства стало XVIII-початок ХХ ст.

У XIX ст. на теренах сучасної Черкащини діяли тисячі вітряніх та сотні водяних млинів механізмів. Скажімо, у 1898 р. на території лише самого Черкаського повіту розміщувалося понад 1600 вітряків! У таких селах як Вереміївка, В'язівок було більше, як по півсотні вітряніх млинів. І це було далеко не виключенням. Вітряк, на ту пору, слугував невід'ємною частиною пейзажу українського села.

У період XVIII-XX ст. на території України широко впроваджувалися вітряні млини "німецького" та "голландського" типів. Саме "з Заходу" поширилося вітряне млинарство на Черкащині та всій Східній Європі. Провівши аналіз спе-

циальної млинової термінології, вчені твердо переконалися у її "німецькому" походженні.

Піком розвитку вітрового млинарства на Черкащині стала перша третина ХХ ст., коли кількість вітряків сягала своїх найвищих показників.

За початком колективізації вітряне млинарство опинилося серед "неперспективних" галузей господарства й поступово занепадало.

Непоправним ударом по галузі стали роки Другої світової

війни: Черкашину дівчи пройшла лінія фронту, дівчи перед відступом було застосовано

практику "випаленої землі"...

Якщо свідчень про те, що під час евакуації 1941 року була вказівка знищувати млини не виявлено, то у часи відступу

німецьких частин млини масово

підривалися вибухівкою, роз-стрілювалися гарматами. Не

рідкість і випадки, коли радянська артилерія використовувала такі об'єкти для "пристрілювання" на місцевості.

По завершенні тієї жахливої

війни лишилася мізерна частина

вітряків... Та не зважаючи на

це, вітряків продовжували

справно служити людям. Більше

того, після війни на Черкащині,

на основі поєднання традиційних

млинів та тодішніх технологій було

розроблено та успішно впроваджено унікальний у світовій практиці проект "вітрордвигун Д-15". Після його схвалення на всесоюзному рівні за ним будували вітроагрегати на просторі від Карпат до Тихого океану.

Остаточного удару по галузі завдала масова електрифікація, дешевизна електроенергії та партійна установка на сприяння знищенню вітряків, як "пережитків" минулого, досоціалістичної епохи. Так, з нашою мовчазною згоди поступово зникали крилаті велети.

Особливо загрозливого розмаху набуло це явище у роки після ліквідації Радянського Союзу... Млини опинилися

нікому не потрібними, нічійними. Колективні господарства часто банкрутували, швидко

зникали, як явище. Нові їх

власники у погоні за швидкою

наживою не звертали уваги на старі вітряки.

У той же час і сільські ради, шукаючи

шляхи для підтримки села, не

поспішили приймати вітряки під

свою опіку. Нерідко, коли вітряки, які навіть нанесено на

топографічні карти і які,

перебувають на спеціальному обліку заповітливі

господарі прилюдно пилили на

дрова... (Вергуни, Нечайківа та ін.). Траплялися й випадки,

коли нащадки колишніх власників млина не могли поділити

"спадок" й спаливали діючі

вітряки (с.Медведівка, 1998 р.).

Складалася ситуація, коли на Черкащині можна було по-

бачити вітряного млина хіба-

що у приватних скансенах... Їх

власники проводили роботу зі

збору цих вітряків по глухих

селах та містечках краю. За-

вдяки цьому було порятовано

низку млинів, та водночас

села втратили часто останні

пам'ятки старовини...

Йшлося до того, що

на Черкащині невдовзі не буде мож-

ливості оглянути

вітряки у своєму

історич-

му середовищі, де вони віками

служили людям. Адже у скан-

сенах, навіть державних, вони

часто стоять на місцях, де годі

шукати вітру!

Із 2007 року громадська організація "Молодь за відродження села" почала опікуватися млинами краю. Зусиллями її членів, було відновлено низку вітряків, проведено велику по-

шукову роботу. Якщо було відомо про чотири вітряки, що пе-

ребували на обліку в обласному управлінні архітектури та кілька придорожніх велетів, то з часом

було виявлено

БИТВА ЗА СЕРЦЕ МОЛДАВСЬКОЇ КРАСУНІ

Історія 360-річної давнини: як польський "інвестор" Черкащани історію відмінив на ту саму дівчину, що й хлопець із чигиринського Суботова...

27 грудня 1653 року в гетьманській резиденції у Суботові на Чигиринщині панувала жалоба: хоронили гетьмана Тимоша Хмельницького. До рідного Суботова гетьманового сина привезли побратими-козаки – він загинув далеко від рідної землі, захищаючи від ворога Сучавську фортецю свого тестя-молдаванина Василе Лупула. За день до похорону дружина загиблого гетьмана Розанда народила двох синів-близнюків, яким ніколи не судилося побачити свого знаменитого батька. Так закінчилася історія знаменитого подружжя, за життя якого, сповненим інтриг та пригод, з цікавістю спостерігали королівські двори усієї Європи. А починалося воно з "романтичної війни" за руку й серце молдавської принцеси: між українським гетьманом і коронним гетьманом Польщі...

Затятій ворог українського козацтва

Військова й політична кар'єра цього польського магната була стрімкою: десять років посліпі він був чернігівським старостою, з 1646 року став польним гетьманом, а вже 1651 року – є великим коронним гетьманом. Мав гіантські маєтності по всій Україні, зокрема на Уманщині. У Маньківці Мартин Калиновський звів могутній і розкішний замок – височіли муровані вежі, а потужні стіни замку захищали гармати, рови й вали. Зсередини ж стін замкового палацу Калиновського були оздоблені полірованим дубом, шви між дошками з якого було згладжено так майстерно, що здивовані гості не могли їх розглядіти. Три цитаделі, чотири церкви і три ставки теж прикрасили місто в часи його правління. Левовою часткою нової будови завдачувало Калиновському і тодішнє Тальне, а Умань навіть безуспішно намагалися перейменувати в Калинград... Мартин не був меценатом-безсрібником: українці він вважав холопами, яких можна нещадно визискувати. У Маньківці, Умані, Буках та інших місцях на повну потужності працювали буди Калиновського – підприємства, які перепалювали ліс і виробляли поташ, який експортували в ті часи з нашого краю практично в усі країни Західної Європи – там із нього виробляли мило, скло, соду й фарбу. Рекордний разовий контракт Калиновського з Європою становив одночасно 108 тисяч злотих від продажу поташу. Зрештою, він вигідно передав буди уманського краю в оренду купців із Гданська.

Процвітанню "бізнесу" в благодатному краї заважало хіба що непокірне і свободолюбиве місцеве населення. "Крилаті гусари" коронного гетьмана нагонили жах на населення окупованої України лише до слушного часу: поки польська

шабля не налетіла на шаблю козацьку, а визвольна війна під проводом знаменитого Хмеля не змусила третміти навіть далеку Варшаву... 1648 року об'єднані війська Мартина Калиновського і Миколи Потоцького отримали серйозну поразку під Виграєвом поблизу Корсуня – від військ гетьмана Хмельницького і татарського хана. Два роки Калиновський пробув у татарському полоні, аж поки його не викупили. Переповнений бажання помсти, Калиновський порушує Зборівський мирний договір і нападає на містечко Красне. Від рук польських гусарів тут гине в нерівному бою один із козацьких ватажків Данило Нечай – герой битви під черкаськими Кумейками і брат уманського полковника Матвія Нечая. Та бажання Калиновського помститися Хмельницькому від цього не виходить: він намагатиметься здобути реванш за Виграїв ще у кількох сутичках, аж поки доля не зведе його у боротьбі із сином Хмельницького за право назвати свою дружиною доночку правителя Молдавії...

Сивина в бороду, а... голова – на списа

Домна Розанда була молодою доночкою господаря Молдови Василе Лупула. За нею упадали і син майбутнього гетьмана великого коронного Миколи Потоцького Петро, і князь Дмитро Вишневецький, внук знаменитого старости Черкас і Канева Байди Вишневецького. На фоні цих молодих вельмож занадто старим відавався ще один жених – Мартин Калиновський, який на той час вже був удівцем. Не знав він, що приказка

"сивина в бо-

гетьманчик Тиміш Хмельницький і його дружина, доночка правителя Молдови Розанда, могли б дати новий поштовх славі Суботова..."

роду..." отримає для нього несподіване продовження і стане кінцем його життя...

На якийсь час розвиток подій навколо завидної нареченої перервався тим, що її відправили до Стамбула – там, у султанському сералі, вона була гарантом того, що її батько не зрадить Туреччини, чиїм вас-

лом він був на той час.

А після повернення Розанди в Молдову у Калиновського з'явився новий суперник – молодий і амбітний син гетьмана Хмельницького Тиміш. Мартин Калиновський гнівно заявляє,

Перемогу Хмельницького під Батогом європейські сучасники порівнювали з перемогою Ганнібала під Каннами...

що холоп княжни не отримає, і вириша з військом на Поділля, перетинаючи Тимошеві шляхи на Молдову. У поході, прозваному романтичним, зглошується взяти участь величезна кількість шляхтичів Литви і Польщі – їх єднає гасло "оборона княжни від дикого, неотесаного козака". У відповідь Богдан Хмельницький пише Калиновському листа в класично-іронічному козацькому стилі: "Неслухні

ний син мій Тиміш, узвівши декілька тисяч війська, їде сватати дочку волоського господаря. Прошу вашу вельможність: зважаючи на спокій вітчизни, відійті з вашим військом... Боюся, щоб часом весільні бояри, люди легкодушні, не стали сваритися

барвлення". Військо поляків і найманців-німців було ущент розбите козаками, полягло понад вісім тисяч гусарів, піхотинців і рейтарів, а до намету Хмельницького разом зі скинутими хоругвами полководців Собеського і Одживольського принесли наколоту на списа сиву голову Мартина Калиновського. Тогочасні європейські газети порівнювали цю абсолютно близьку перемогу Хмельницького з перемогою в антипольського повстання по всій Україні, а сама Польща завмерла в жаху. Шляхта тікала за кордон не тільки з України, а навіть зі споконвічно польських міст – чекали вторгнення козацького війська...

Тяжка ти – доля молдавського зятя...

Після розгрому поляків під Батогом Богдан Хмельницький відправив листа майбутньому сватові. Нагадав йому про обіцянку видати Розанду заміж за Тимоша і у звичній іронічній манері натякнув молдавському Лупулові: "Якщо вашій милості не хочеться поріднитися зі мною добровільно, то маємо достатньо війська..." Василе Лупул не змусив повторювати дівчі й невдовзі вже гуляли весілля, від якого терпнули п'яти у монархів усіх сусідніх держав – ті переживали за посилення могутності України й незалежності Молдови від Туреччини. Вже зовсім скоро правителі Трансильванії та Валахії організували змову проти Лупула і навіть скинули його з трону. Близькевичний рейд козацької кавалерії, очолюваної Тимошем Хмельницьким та Іваном Богуном, викинув із Яс заколотників

та повернув Лупулові його трон. Проте легка перемога очевидно викликала запаморочення у гетьмана – він перейшов кордон Валахського князівства, де козаки отримали поразку під Яловицею.

Лупул знову втратив трон і втік до України. Його ж дружина й доночка опинилися в обложеній ворогами Сучавській фортеці, яка мала невеликий гарнізон. Тиміш із дев'ятитисячним загоном козаків зумів прорватися до оточеної фортеці на порятування дружини й тещі. Там він сподівався швидко отримати допомогу з України. Проте ще раніше отримали поповнення вороги – найкращі війська "кварцяні" з Польщі, які мали могутню артилерію. Поранений осколком польського ядра, що вибухнуло поряд з ним, Тиміш помер на руках своїх козаків. Його шлюб з Розандою тривав усього рік...

Після загибелі гетьмана козаки здали фортецю ворогові на почесних умовах. Визнаючи звитягу українських лицарів, поляки дозволили їм покинути фортецю зі зброєю, знаменами і тілом свого полеглого полководця – вони повезли його до рідного Суботова. Тут, у Суботові, якийсь час прожила і Розанда з двома синами-близнюками від Тимоша.

Куди вони поділися пізніше – достеменно не знає ніхто. Один з українських переказів розповідає, що 1660 року молодший брат Тимоша, Юрій, який був на той час гетьманом України, видав братову вдову заміж за французького дворяніна Анрі де Боя, який покинув службу у поляків і вступив до козацького війська під іменем Андрія Антоновського. Разом вони нібіто жили у Рацькові, а в часи Руїни один із бандитських загонів захопив домну Розанду і вимагав розповісти, де заховані скарби її батька. За відмову зізнатися, де схованка, жінку стратили...

Молдавська версія прозаїчніша: вона розповідає, що Розанда повернулася на Батьківщину і прожила там 20 років, аж поки під час чергового вторгнення поляків до Молдови її не стратили, як невістку ненависного шляхти Богдана Хмельницького.

В українському Кам'янці досі жива легенда про скарби Василе Лупула і його доночки Розанди, нібіто заховані у цьому місті в будинку старости, у якого родина прихистилася після вигнання з Молдови. Розповідають, що під час Другої світової війни саме в цьому домі хлопчаки знайшли було старовинні золоті монети. А у 1980-х роках під час реставраційних робіт у дзвіниці вірменської Миколаївської церкви знайшли ще золоті прикраси...

Кажуть, що не все те золото, що близькі. У цій історії значно більше, аніж близьк золота скарбів, вражає близьк і тріумф української зброї. В бою за волю для своєї країни козаки здатні були мимохіт розчаркувати долі цілих країн і їхніх правителів...

Андрій КРАВЕЦЬ

з військом, а синові моєму, людині молодій, не прийшла думка пошукати першого успіху військового таланту"...

Гонорій Калиновський дорогою українцеві не поступився. Не знав ще він, що слідом за Тимошем, який з п'ятьма тисячами козаків пройшов попри уманський Ладижин

«Козацьке Бароко» українських церков

Українське бароко XVII століття нерідко називають «козацьким». Це, звичайно, перебільшення, але якась частина істини в такому визначенні є, бо саме козацтво було носієм нового художнього смаку. Відомо чимало відомих творів архітектури та живопису, створених на замовлення козацької старшини. Але козацтво не лише споживало художні цінності, виступаючи в ролі багатого замовника. Будучи насамперед величезною військовою і значною суспільно-політичною силою, воно виявилося також здатним утворити власне творче середовище й виступати на кону духовного життя народу ще як творець самобутніх художніх цінностей. Козацькі думи, козацькі пісні, козацькі танці, козацькі літописи, ікони, козацькі собори — все це не порожні слова. За ними — величезний духовний досвід 17 — 18 століть, значну частину якого пощастило втілити у своїй художній діяльності саме козацтву. Все це залишило в культурній свідомості народу глибокий слід. А краса козацького мистецтва породила легенду про золоте життя під булавою гетьманів, про козацьку країну, країну тихих вод і світлих зір.

Стиль бароко найвиразніше проявився у кам'яному будівництві. Характерно, що саме в автономній Гетьманщині і пов'язаній з нею Слобідській Україні вироблявсь вигідний варіант барокової архітектури, який називають українським, або «козацьким» бароко. Позитивне значення мала побудова в Україні храмів за проектами Бартоломео Растреллі (Андріївська церква в Києві, 1766 р.). Серед українських архітекторів, які працювали в Росії у стилі козацького бароко, найвідоміший Іван Зарудний. У кам'яних спорудах Правобережжя переважало «загальноєвропейське» бароко, але і тут найвидатніші пам'ятки не позбавлені національної своєрідності (Успенський собор Почаївської лаври, собор св. Юра у Львові, а також собор св. Юра Києво-Видубицького монастиря, Покровський собор у Харкові та ін.). Продовженням бароко став творчо запозичений у Франції стиль рококо. В ньому передбачено Київську академію, дзвіниці Києво-Печерської Лаври, Софіївського собору, головної церкви в Почаєві.

«Козацький собор» древніший за саме козацтво. Першу відому п'ятиверху церкву збудував над могилою Бориса і Гліба у Вишгороді давньоївський архітектор за наказом Ярослава Мудрого.

Такі хрещаті дерев'яні храми — типове явище в традиційному народному будівництві. Козацтво не вигадало тут нічого незвичайного, неймовірного чи небувалого. Його заслуга в тому, що цей, поширеній з давніх часів, тип великої дерев'яної церкви, воно вдягло у камінь, прикрасило безліччю чудових пластичних мотивів, вдосконалило й підняло кілька споруд такого роду на рівень найдосконаліших виявів європейського архітектурного мистецтва.

Перше таке кам'яне диво на Лівобережній Україні з'явилося в столиці найбільшого козацького полку в Ніжині 1668 року. З'явилося не в монастирі, а, як і належить козацькому собору, на широкій площі серед міста. Через кілька років подібна споруда з'явилася в Густинському монастирі, знаменуючи собою союз козацтва і церкви в національно-визвольній боротьбі. Часто козацькі церкви планувалися і як оборонні споруди. Класичний приклад цього — церква Святого Пророка Іллі в Суботові на Чигиринщині, споруджена коштом Богдана Хмельницького впродовж 1651—1656 року. Церква красива і могутня водночас — двометрової товщини стіни і бійниці в них до сьогодні нагадують про те, що українці — нація воїнів-козаків, які вміли постоити в бою за православну віру і рідну землю...

ДЕНЬ В ІСТОРІЇ 15 — 29 жовтня

15 жовтня 1615 р. коштом Єлизавети ГУЛЕВИЧ (Галшки ГУЛЕВИЧІВНИ) засновано Київське братство, а при ньому школу, яка перетворилася на Києво-Могилянську академію.

16 жовтня 1648 р. козаки Максима КРИВОНОСА взяли приступом Високий Замок у Львові.

16 жовтня 1657 р. гетьман Іван ВИГОВСЬКИЙ підписав угоду зі шведами, яку підготував ще гетьман Богдан ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ.

17 жовтня 1113 р. завершено спорудження Києво-Михайлівського Золотоверхого собору (його зруйнували більшовики у 1934 р.)

18 жовтня 1892 р. народився Іван ПРИСЯЖНИЙ, козак полку Чорних запорожців, учасник Першого зимового походу Армії УНР.

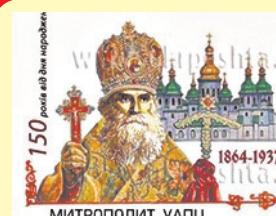
18 жовтня 2005 р. помер Микола МАРИЧЕВСЬКИЙ, редактор і видавець.

19 жовтня 1915 р. народився український археолог Ігор СВЄШНИКОВ, видатний дослідник Берестецької битви Хмельницького.

20 жовтня 1814 р. народився Яків ГОЛОВАЦЬКИЙ, учений і письменник, член "Руської трійці".

20 жовтня 1886 р. народився Яків ВОДЯНИЙ, смілянський полковник Вільного козацтва, драматург.

20 жовтня 1930 р. у бою поліг уродженець Черкащини Юрко ТЮТЮННИК, генерал-хорунжий Армії УНР.

21 жовтня 1921 р. на митрополита УАПЦ висвячено Василя ЛИПКІВСЬКОГО, який свою діяльність як священик розпочинав у Шполі та в Черкасах.

22 жовтня 1894 р. народився Яків ГАЛЬЧЕВСЬКИЙ, командувач Подільської повстанської групи.

23 жовтня 1864 р. московським царом ліквідовано Азовське козацьке військо — послідовників Задунайської Січі.

24 жовтня 1945 р. урочисто відкрито Організацію Об'єднаних Націй, серед засновників якої — Україна.

25 жовтня 1625 р. відбувся переможний бій козаків під проводом Марка ЖМАЙЛА проти поляків.

25 жовтня 1657 р. гетьманом України обрано Івана ВИГОВСЬКОГО.

25 жовтня 1859 р. почалася "Азбучна війна" в Галичині (протести проти примусового введення латинського шрифту).

26 жовтня 1612 р. запорожці спільно з поляками здобули Москву.

26 жовтня 1971 р. помер Роман САМОКІШ, актор українського театру Івана Мар'яненка, організатор Вільного козацтва, полковник Армії УНР.

27 жовтня 1882 р. створено перший в Україні професійний національний реалістичний театр під орудою Марка КРОПИВНИЦЬКОГО.

28 жовтня 1936 р. помер історик Кубані, ректор Українського вільного університету Федір ЩЕРБИНА.

28 жовтня 1989 р. Верховна Рада УРСР ухвалила Закон про державний статус української мови.

29 жовтня 1794 р. помер Григорій СКОВОРОДА — український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог.

29 жовтня 1914 р. українські січові стрільці здобули перемогу над московськими царськими військами в бою під Сколе.